

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2025.25.02>

Цісар Д.В.

*доктор філософії в галузі права,
старший науковий співробітник
наукового центру проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони
Національний університет оборони України*

Швець М.А.

*старший науковий співробітник
наукового центру проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони
Національний університет оборони України*

КОРУПЦІЙНІ ПРОЯВИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО І ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Постановка проблеми. Протидія корупційним проявам є головним завданням кожної розвиваючої країни і Україна не є виключенням. Процеси виховання доброчесності та протидії корупційним проявам в Україні набули нового значення та підтримки з боку міжнародних партнерів після набуття у 2022 році статусу кандидата на членство в Європейський Союз. Підсилює необхідність створення умов для викорінення корупції в Україні, розв'язана повномасштабна військова агресія РФ, яка триває вже більше трьох років.

Корупція у сфері національної безпеки і оборони безпосередньо впливає на стан і якість визначених законодавством гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців, їх бойовий та морально-психологічний стан, що як наслідок відображається на обороноздатності та національній безпеці країни. Оскільки корупція відбувається між людьми, то і порушує права і свободи інших людей, що в умовах війни становить загально-державну та загально-національну загрозу.

Стан дослідження. Корупція в Україні, як і в усьому світі сприймається як суспільно небезпечне явище, що впливає на розвиток як

внутрішніх так і зовнішніх соціальних, економічних і політичних аспектів. Програма євроінтеграції на шляху до Європейського Союзу включає посилення боротьби з корупцією та становлення верховенства права. Нажаль властивість корупції щодо проникнення у всі сфери життєдіяльності не оминула і сектор безпеки і оборони України.

Розв'язанням проблемних питань в площині протидії корупційним проявам, зміцненню конституційного ладу та національній безпеці присвячені праці таких науковців, як: В. Андрушко, В. Бойко, В. Богун, М. Ількова, І. Наливайко, О. Бондаренко, Л. Гбур, Б. Шамрай та інші.

Проте залишається малодослідженим аспект впливу корупції на стан соціального і правового захисту військовослужбовців, що як наслідок позначається на обороноздатності країни та загрожує національній безпеці, тому потребує додаткового вивчення.

Метою статті є визначення впливу корупції у сфері безпеки та оборони на шляху до євроінтеграції, та встановлення взаємозв'язку її впливу на порушення основних норм соціального і правового захисту військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Під час становлення та розвитку будь-якої країни, феномен корупції також розвивається із негативними, притаманними йому закономірностями у всіх сферах життєдіяльності держави. Нажаль це явище охоплює усі країни світу, без винятку. Набути стовідсотковий імунітет до корупції на якомусь певному етапі становлення держави, як показує світовий досвід, нажаль неможливо.

Процеси виховання доброчесності та протидії корупційним проявам серед населення ускладнюються тим фактором, що українське суспільство сприймає корупцію як невід'ємну частину свого розвитку [1, с. 169]. Проте досягнути певних успіхів у зменшенні обсягу та розповсюдженню корупції нівелюючи її вплив на економічні, соціальні, правові та інші процеси за прикладом країн європейської демократії, все ж таки, можливо.

Колектив науковців, а саме В. Андрушко, В. Бойко та В. Богун, розглядаючи соціальний захист військовослужбовців та його вплив на запобігання та протидію корупції зазначають, що міжнародний досвід з питань запобігання та протидії корупції приділяє важливу роль правам, свободам і обов'язкам громадян. У суспільстві без корупції, державні інституції покликані створити й забезпечити реалізацію таких правил поведінки та умов життя, які у свою чергу будуть виступати запобіжниками корупційним складовим у системі соціального захисту [2, с. 32]. Необхідно зауважити що на міжнародній арені інтеграційне об'єднання яким виступає Європейський Союз, сформувало та запровадило в життя принципово нові та якісно високі стандарти соціального захисту своїх громадян, що стали еталонним прикладом для багатьох країн світу. Для України визначальним в контексті такого розвитку стає 23 червня 2022 року, коли після ухвалення історичного рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі розпочинається новий етап перспектив, запровадження реформ національного законодавства [3; 4, с. 122–123].

Розглядаючи процес законодавчих реформ М. Ількова та І. Наливайко резюмують, що імплементація цих стандартів може забезпечити підвищення рівня соціальних гарантій, сприяти соціальній інклюзії та створити умови для інтеграції України до європейського правового простору цінностей [5, с. 112]. Однак на думку Л. Гбур, незважаючи на те, що в Україні досить багато законодавчих актів присвячено проблемі наявності корупції і корупційних проявів та створено значну кількість державних органів у сфері виявлення та протидії корупції, дане суспільно небезпечне явище не перестає вражати сфери суспільного життя [1, с. 170].

Соціологічною службою Центру Разумкова в рамках проекту «Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи», в період з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року проведено опитування в усіх регіонах України, за винятком тимчасово окупованих територій Донецької, Луганської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим, на предмет думки і позиції громадян щодо тих чинників які перешкоджають інтеграції України до Європейського Союзу. За результатами опитування перше місце у рейтингу отриманих результатів (75,9%) посіла відповідь яка вказує на наявні внутрішні проблеми в Україні, а саме: недостатні темпи реформ, незадовільна боротьба з корупцією тощо [6, с. 89, 97].

Тож на нашу думку основними, векторно-спрямованими заходами для України, як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, з огляду теоретико-правового аспекту, є доброчесне виконання та реалізація конституційних засад, всіма суб'єктами які визначені статтею 3 Закону України «Про запобігання Корупції» [7, ст. 1; 8, ст. 3]. Саме належне та доброчесне виконання конституційних засад у повній мірі забезпечить гарантії життю і здоров'ю, прав і свобод людини, захисту її честі і гідності що визначаються статтею 3 Конституції України [7, ст. 3].

Більш детальне тлумачення статті 3 Основного Закону України, описане у науково-практичному коментарі Конституції України.

Цей науково-практичний коментар визначає гарантії прав і свобод людини, як такі явища, що сприяють здійсненню прав і свобод людини, забезпечують їх охорону та захист. Згадка про такі гарантії зобов'язує державу не тільки проголошувати, декларувати у конституції й інших законах права і свободи, але й дбати, піклуватись про їхню здійсненність, можливість реалізації [9].

Беручи до уваги ту обставину, що правове регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а також визначення загальних засад проходження в Україні військової служби відбувається на підставі Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [10] слід підкреслити той факт, де частина 5 статті 17 Конституції України визначає, що держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах та інших військових формуваннях України, а також членів їхніх сімей [7, ч. 5 ст. 17].

В процесах життєдіяльності держави, прояви недоброчесності та корупції нівелюють фундаментальні засади верховенства права, порушуючи основи національної безпеки країни, прав і свобод людини, аспекти соціального захисту військовослужбовців [4, с. 123]. Враховуючи зміст цих ризиків, центром внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень протягом квітня–травня 2023 року проведено експертне опитування в межах реалізації дослідницького проєкту «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики». Очікуваним результатом опитування в переліку загроз національній безпеці респонденти зазначили корупцію. Проте контекст згадування між собою відрізнявся. Основними напрямками дестабілізаційного потенціалу корупції можна виділити такі напрямки, як:

1) підрив обороноздатності та економічної стійкості України;

2) перешкоди у проведенні реформ;

3) порушення прав і свобод громадян [11, с. 3, 5–6].

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України починаючи з лютого 2022 по жовтень 2024 року, корупційні прояви набули масового характеру. Як свідчення цьому є винесення майже 7 000 вироків корупціонерам згідно з даними Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [12]. В Міністерстві оборони України після гучного скандалу в січні 2023 року щодо закупівель яєць по 17 гривень за одну штуку, вже у березні цього ж року було створено Департамент з питань запобігання та виявлення корупції [13]. На превеликий жаль реакція держави на існуючі корупційні прояви у військовому середовищі відбулася лише після створення резонансу цієї події в суспільстві. З цього приводу наші думки солідарні із думкою О. Бондаренко яка акцентує увагу на тому, що успішність антикорупційних заходів у будь-якій сфері суттєво залежить не тільки від уміння реагувати на поточні корупційні прояви та розробляти дієві заходи протидії, а й уміння прогнозувати перспективні зміни та трансформаційні процеси у корупції [14, с. 326].

Продовжуючи думку щодо здійснення заходів протидії корупційним проявам Б. Шамрай зазначає що окрім здійснення самих заходів протидії корупції, важливим аспектом є виявлення корупційних ризиків у діяльності структурних підрозділів, тобто правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують, стимулюють корупцію, їх повне усунення або мінімізацію. Де за специфікою військової служби корупційні ризики містять такі сфери, як: закупівля озброєння, військової техніки та пального; будівництво інфраструктури; утилізація майна та надлишкової техніки; розподіл житла; використання земель оборони; орендні відносини; харчування; медичне, санаторно-курортне, лазне-пральне та речове забезпечення; забезпечення пально-мастильними матеріалами та решта [15, с. 74].

Вочевидь, що той ряд корупційних скандалів у Міністерстві оборони України які мали місце під час повномасштабної збройної агресії РФ проти України після 24 лютого 2022 року, а саме:

постачання одягу і харчів, на яких держава втратила щонайменше 1 мільярд гривень;

розкрадання 1,5 мільярда гривень на закупівлі снарядів для Збройних Сил України;

постачання бронежилетів, касок, одягу та інших речей для військових за завищеними цінами та низької якості на суму понад 1,4 мільярда гривень;

закупівля для солдатів курячих яєць по 17 гривень за штуку [16] та інші неменш резонансні події, просто знищують інститут соціального і правового захисту військовослужбовців, демотивуючи військових до якісного виконання своїх службових обов'язків, знижують обороноздатність та загрожують національній безпеці країни.

Тому вчинення корупційних діянь на третьому році війни, тим більше у сфері безпеки та оборони, має сприйматися на всіх рівнях, як найтяжчий злочин проти України із відповідною мірою покарання та публічним висвітленням з метою загально-державного осуду. Оскільки наслідки недоброчесної поведінки критично впливають на повноцінне користування усіма правами і свободами людини та громадянина, а військовослужбовцям у зв'язку із особливим характером проходження військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, погіршення або неможливість скористатися визначними законодавством пільгами, гарантіями чи компенсаціями [17, ст. 1²; 4, с. 124].

Ігнорування, замовчування чи бездіяльність на випадки недоброчесної поведінки та корупційних проявів у секторі безпеки та оборони України чи у відношенні до нього, повинні розглядатися державою як обтяжуюча обставина що сприяє поступальному руху корупції, залишаючи військовослужбовців

сам на сам із виникаючими проблемами вирішення яких покладені на державу відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» що гарантується частиною 5 статті 17 Конституції України [17; 7, ч. 5 ст. 17].

При цьому варто зазначити, що комплексний аналіз негативного впливу корупції на аспекти соціального і правового захисту військовослужбовців на сьогодні у науковців-правників, істориків, соціологів, військових ще всебічно не досліджений. У межах нашого дослідження здійснюється лише певний зріз цього багатогранного явища, яким є корупція [4].

Висновки. Шлях євроінтеграції України відбувається в умовах безпідставної широкомасштабної російської інтервенції. В цих умовах необхідно виконувати і запроваджувати на практиці положення Угоди про асоціацію, основним з яких є питання запобігання та боротьби з корупцією. Тому адаптація українського законодавства відповідно до вимог європейського правового простору вочевидь потребує часу та зусиль в контексті перевиховання свідомості суспільства щодо прийняття нульової толерантності відносно недоброчесної поведінки та корупційних проявів.

Будь який прояв недоброчесної поведінки та корупційних дій нівелює норми статті 3 Конституції України порушуючи гарантії прав і свобод людини, оскільки вчиняється людиною проти людини, а у секторі безпеки і оборони загрожує знищенням суспільства, держави, нації.

На підставі цього можемо стверджувати, що національна безпека країни прямо-пропорційно залежна від наповнення та якості соціального і правового захисту військовослужбовців, які в умовах більш ніж трьох річного протистояння військовій агресії РФ проти України повинні відчувати що держава про них турбується, як про свою найвищу соціальну цінність, де немає місця корупції.

Анотація

Наукова стаття присвячена розгляду впливу корупційних проявів та недоброчесної поведінки у сфері безпеки та оборони України, на шляху до євроінтеграції із Європейським Союзом. Водночас підкреслюється що процеси євроінтеграції відбуваються в умовах особливого правового режиму воєнного стану який запроваджено 24 лютого 2022 року по всій підконтрольній території України, що носить унікальний характер зумовлений низкою ризиків і загроз, як в політичному, економічному, соціальному так і безпековому середовищі. Окреслено що одним із головних напрямків проведення реформ визначено розвиток та вдосконалення наявних інструментів та ресурсів спрямованих на виховання доброчесності та запобігання корупційними проявами у всіх сферах життєдіяльності країни.

Наголошено на тому що негативні фактори корупційних проявів безпосередньо впливають на верховенство права сучасних демократичних правових держав порушуючи основи їх Конституційних засад, в частині реалізації гарантій права і свобод людини. Встановлено що корупційні діяння незалежно від сфери вчинення, здійснюються людиною, яка свідомо порушує законодавство України, тому як наслідок можна стверджувати проте що вони вчиняються проти іншої людини, порушуючи її Конституційні права і свободи.

Доведено взаємозв'язок негативного впливу корупційних проявів та недоброчесної поведінки у секторі безпеки і оборони на сферу забезпечення та реалізації гарантій норм соціального і правового захисту військовослужбовців які задекларовані у Конституції України та реалізуються через дію Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інших законів підзаконних/відомчих нормативно-правових актів, що визначають таке право.

Аргументовано зв'язок зниження ефективності обороноздатності та безпеки національних інтересів України через порушення законодавчих норм соціального і правового захисту військовослужбовців, збільшення демотивуючої складової та погіршення морально-психологічного стану, умови яких створюються під негативним впливом наслідків корупційних проявів у сфері діяльності сектору безпеки і оборони України.

Ключові слова: військовослужбовці, соціальний і правовий захист, права і свободи, гарантії, національна безпека, інтеграція, доброчесність, корупція.

Tsisar D.V., Shvets M.A. Corruption manifestations in the sphere of social and legal protection of military personnel as a threat to national security

Summary

The scientific article is devoted to the impact of corruption and dishonest behavior in the field of security and defense of Ukraine, on the way to European integration with the European Union. At the same time, it is emphasized that the processes of European integration are taking place under the conditions of a special legal regime of martial law, which was introduced on February 24, 2022 throughout the controlled territory of Ukraine, which is unique in nature due to a number of risks and threats, both in the political, economic, social and security environment. It is outlined that one of the main directions of reform is the development and improvement of existing tools and resources aimed at fostering integrity and preventing corruption in all spheres of life in the country.

It is emphasized that the negative factors of corruption directly affect the rule of law of modern democratic legal states, violating the foundations of their Constitutional principles, in terms of the implementation of guarantees of human rights and freedoms. It is established that corrupt acts, regardless of the scope of commission, are committed by a person who knowingly violates the legislation of Ukraine, therefore, as a consequence, it can be argued that they are committed against another person, violating their Constitutional rights and freedoms.

The correlation between the negative impact of corruption and dishonest behavior in the security and defense sector on the sphere of ensuring and implementing guarantees of social and legal protection norms for military personnel, which are declared in the Constitution of Ukraine and implemented through the Law of Ukraine "On social and legal protection of military personnel and members of their families" and other laws, subordinate/departmental regulatory legal acts that define such a right, has been proven.

The connection between the decrease in the effectiveness of the defense capability and the security of the national interests of Ukraine due to the violation of legislative norms of social and legal protection of military personnel, the increase in the demotivating component and the deterioration of the moral and psychological state, the conditions of which are created under the negative influence of the consequences of corruption manifestations in the sphere of activity of the security and defense sector of Ukraine, is argued.

Key words: military personnel, social and legal protection, rights and freedoms, guarantees, national security, integration, integrity, corruption.

Список використаних джерел:

1. Гбур Л.В. Шляхи подолання корупції та корупційних проявів в Україні: кримінально-правовий аналіз. «Право. Людина. Довкілля.» / («Law. Human. Environment»). Том 11, № 3, 2020, С. 166–174. URL: <https://cutt.ly/0rf1e1NW> (дата звернення 15.04.2025).
2. Андрушко В., Бойко В., Богун В. Соціальний захист прав військовослужбовців та його вплив на запобігання та протидію корупції. *Актуальні проблеми протидії та запобігання корупції*. (с. 31–33). 28 жовтня 2021, Хмельницький, Україна : Вид-во НАДПСУ. URL: <https://cutt.ly/nreVLf4L> (дата звернення 14.04.2025).
3. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Офіційна веб-сторінка Урядовий портал. Стаття. URL: <https://cutt.ly/nreNHS2X> (дата звернення 14.04.2025).
4. Цісар Д.В, Швець М.А. Вплив корупційних проявів на правові основи соціального і правового захисту військовослужбовців військових формувань України. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*: збірник наукових праць «ЛОГОΣ» з матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Оксфорд, 7 березня 2025 р.) / Європейська наукова платформа. Вінниця-Оксфорд, 2025, С. 122-125. URL: <https://surl.li/qovrvv> (дата звернення 16.04.2025).
5. Ількова М., Наливайко І. Європейські стандарти соціального захисту: уроки для України в контексті євроінтеграції. *Theoretical and practical aspects of modern scientific research* (с. 109–113). 28 січня 2025, Сеул, Республіка Корея: Case Co., Ltd. & UKRLOGOS Group LLC. URL: <https://cutt.ly/xrrrBI8a> (дата звернення 14.04.2025).
6. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. № 1-2 (187–188), 2022. с. 132 URL: <https://cutt.ly/mrf2bgqA> (дата звернення 15.04.2025).
7. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (редакція від 01 січня 2020 року). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення 14.04.2025).
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 15.04.2025).
9. Конституція України. Науково-практичний коментар. Розділ I Загальні засади. TextBook. URL: <https://cutt.ly/xreMKnGR> (дата звернення 16.04.2025).

10. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII (редакція від 29 листопада 2024 року). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>. (дата звернення 14.04.2025).
11. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Національний інститут стратегічних досліджень. Експертне опитування. 2023, С.30. URL: <https://cutt.ly/2rriXt7Y> (дата звернення 14.04.2025).
12. 6,8 тис. вироків корупціонерам було винесено за час великої війни. Стаття. Опендатабот. URL: <https://cutt.ly/OttoGL9I> (дата звернення 14.04.2025).
13. Будрін А. Після «яєчного скандалу» Міноборони України створило департамент для боротьби з корупцією. Стаття. УНІАН. URL: <https://cutt.ly/RrrzBIBO> (дата звернення 14.04.2025).
14. Бондаренко О.С. Корупційні прояви в оборонному секторі в умовах воєнного стану та післявоєнний період: характеристика та заходи нівелювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. (№3), С. 323–327. URL: <https://cutt.ly/brrxoMiJ> (дата звернення 14.04.2025).
15. Шамрай Б. Адміністративна діяльність із запобігання і протидії корупції у військовій сфері. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Том 84, № 1, 2016. С. 68–81. URL: <https://cutt.ly/grf9kMDe> (дата звернення 15.04.2025).
16. Павленко А. Гучні корупційні скандали в Міноборони: хто ці «герої», що нажились на ЗСУ. Стаття. ТСН. URL: <https://cutt.ly/Hrf9P17s> (дата звернення 15.04.2025).
17. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII (редакція від 25 серпня 2024 року). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 15. Ст. 190. URL: <https://cutt.ly/2grxQcXv> (дата звернення 16.04.2025).